

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318
с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

Олександра Гриневич

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

м. Київ

**ЖІНОЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СУЧАСНІЙ ПІДЛІТКОВІЙ
ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІВЧАТ НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ
МАРИНИ ПАВЛЕНКО «РУСАЛОНЬКА ІЗ 7-В, АБО
ПРОКЛЯТТЯ РОДУ КУЛАКІВСЬКИХ»**

Тема кохання специфічна і складна для наративної площини дитячої / підліткової літератури. Особливості переживання почуття закоханості у підлітковому та дорослому віці є відмінними за своєю специфікою, емоційною складністю та спектром вираження, а отже, орієнтуючись на реципієнта-підлітка, автори обирають специфічні наративні стратегії, доступні юному читачеві.

Яскравим прикладом такої розбудови художнього світу є повість М. Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Зауважимо, що певною мірою авторка застосовує на ґрунті української дитячої (зокрема підліткової) літератури постмодерну тенденцію, а саме інтертекстуальність. Марина Павленко звертається у текстах до надбань української усної народної творчості, застосовує елементи української історії та алюзії на літературні образи й мотиви. Так, риси українського постмодерного дискурсу з «дорослої» літератури зміщуються на дитячу, зокрема і на казку.

Варто зазначити, що сучасна українська фантастична казка (а саме так ми визначаємо жанр обраного для аналізу твору) увібрала в себе величезний масив прадавніх українських переказів, споконвічний пласт надбань усної народної творчості та репрезентує це в новому ключі з орієнтацією на горизонт очікування теперішнього реципієнта. Ймовірним читачем, адресатом трилогії М. Павленко може бути сучасна українка-підліток, відкрита до гри з паралельними – фантастичним та реальним – сюжетними планами, які співіснують на сторінках твору. На думку сучасної дослідниці дитячої літератури О. Перетятої, саме казка є однією з культурних умов постмодернізму, яка дозволяє такій грі реалізуватися: *«У постмодерній грі казкові мотиви, сюжети, образи незрідка стають предметом переосмислення й стилізації. Казка бере від постмодернізму відчуття свободи й розкутості тощо»* [3, 71].

Центральною темою повісті Марини Павленко є перше підліткове кохання. Дівчинка Софійка по-дитячому закохана у однокласника Вадима Кулаківського, вона думає і говорить у гіперболізованому ключі про його зовнішні й внутрішні хороші якості. Ця історія першого кохання представлена авторкою з використанням елементів традиційного «дорослого» любовного роману: душевні переживання Софійки, неможливість бути разом, своєрідний любовний трикутник «Софійка – Вадим - Ірка Завадчук».

«Русалонька...» не лише у своїй назві, а й у самому тексті містить багато алюзій на українську і світову казкову та фольклорну традицію: у Софійки вдома є «загадкова» шафа, завдяки якій дівчинка здатна подорожувати в часі. Ця тема не є новою у світовій літературі, адже задля фантастичного переміщення дитини у чарівний, інший світ письменники використовують портал: відчинені двері шафи. Ірлансько-англійський письменник, К. С. Льюїс у серії фентезійних казок «Хроніки Нарнії», а зокрема у першій книзі, «Лев, Біла Відьма та шафа», зображує подорож через двері звичайної шафи чотирьох дітей: Пітера, Сьюзан, Едмунда і Люсі у казкову країну Нарнію [1]. Відомими на весь світ є і інші твори про магічні подорожі головної героїні «Пригоди Аліси у Дивокраї» і продовження «Аліса в задзеркаллі». Сучасний американський мультфільм «Корпорація монстрів» візуалізує проникнення чудовиськ із паралельного світу через двері дитячих шаф у дитячі кімнати задля збирання дитячого крику і плачу як енергії живлення. У родині Софійки жінки вірять, що заміжжя буде щасливим, якщо до весільної сукні одягти бабусині корали; сусідка Баба Валя мешкає у загадковій квартирі навпроти та має чорного kota – Фантика: «як у казках про відьом – чорний: сажа сажею, самі очі світяться...». Текст містить алюзії на відомі літературні образи, зокрема *Дракули* (головний герой однойменної книги Брема Стокера «Дракула», який знаний світові завдяки численним екранізаціям, театральними постановками та відтворений у картинах і скульптурах). Так, у казці М. Павленко Вадимову собаку звати Дракула. Авторка вміло апелює до іншого літературного образу – *дівчинки-русалоньки*, а саме до казки «Русалонька» Г. Х. Андерсена. Цим інтертекстуальним зв'язком, фактично, пронизана вся книга – Софійка порівнює себе з персонажем улюбленої казки, русалонькою, а Вадима, котрий їй подобається, – з принцом [2].

Втім, Марина Павленко по-новому інтерпретує казку Андерсена, подаючи її філософський зміст у рецепції дівчинки-підлітка Софійки. Софійка міркує про кохання як і безліч її ровесниць, котрі ще не мали досвіду реальних стосунків у житті, черпаючи моделі взаємин і «правильних» дій з улюблених казок. Саме тому Софійка вирішує обрати позицію друга, хоче допомогти Вадиму зняти його родинне прокляття і вивільнити його від проблем. Як і русалонька, дівчинка потребує в сучасному житті реалізувати закладену Г. Х.

Андерсеном гендерну стереотипну модель самопожертви заради щастя коханої людини.

Модель кохання, в якому жінка обов'язково має здійснити акт самопожертви, сформована під впливом улюбленої казки; дівчинка накладає матрицю казкового сюжету на життєві історії кохання дорослих людей. Авторка вибудовує своєрідну алюзійну паралель до казки Андерсена: казковий принц не здатен відповісти на почуття русалоньки і одружується з іншою, а Валентин виявляється звичайним брехуном, у нього вже є дружина і син.

Світосприйняття Софійки подається в творі через призму першого підліткового захоплення. Зіставлення образів Вадима і Софійки дає можливість прослідкувати їх гендерну, ціннісну та типажну контрастність. Підлітки одного віку, проте різної статі переживають відмінні емоції, їх цікавлять різні речі. Дівчатка швидше дорослішають, саме тому раніше переживають захоплення протилежною статтю.

Книжка Марини Павленко не позбавлена традиційного для дитячої літератури дидактичного елемента. Від XIX століття, коли письмо для дітей формується в окремий гатунок літератури, воно регламентується вимогою певної повчальності змісту, а отже, передбачає протиставлення “правильних” і “неправильних” моделей поведінки. Так, відмінними є й ціннісні установки Вадима і Софійки: хлопець, напротивагу героїні, не поважає старших, може з легкістю збрехати, взяти чуже (як у випадку з коралями Софійки), натомість дівчинка відкрита, по-дитячому наївна, чуйна.

Контрастними є образи Кулаківського і кращого друга Софійки Сашка. Образ Софійки багато в чому розкривається через бінарні опозиції, демонструючи суперечливість, складність дорослішання. Авторка в такий спосіб достовірно показує процес формування майбутньої жінки, здатної сприймати світ як серцем, так і розумом.

Казка репрезентує стосунки «дорослих», нашаровуючи їх на дитяче розуміння. «Світ дорослих» вступає в діалог зі «світом дитини», пропонуючи моделі щасливого кохання, проте підліток, осмислюючи ідеальну модель життя, репрезентовану казками, починає усвідомлювати всю складність стосунків «жінка – чоловік» і невідповідність її літературним сюжетам. Відтак закоханість трактується як «дитяче» почуття, співвідносне з казковими традиціями XVIII – XIX ст. Ще однією «дорослою» темою, яка

розробляється в тексті, є платонічне кохання. Своєрідну паралель утворюють образи Софійки і її рідної тітки Сніжани, котра ніяк не може вийти заміж. Дівчинка та її тітка наділені спільними рисами, адже обидві вірять у кохання, хочуть, щоб воно було раз і на все життя. Проте така модель у житті Сніжани руйнується, адже є цілковито книжною, навіть більше – казковою.

Зіставляючи два плани – реальний та казковий, Марина Павленко досягає особливого художнього ефекту, що дозволяє їй з психологічною достовірністю відтворити почуття своїх героїв. Проте не можна сказати, що в «Русалоньці із 7-В» використано елементи казки з єдиною метою – змодельовати ймовірнісну картину психології підлітка. Попри психологічну глибину, твір усе-таки можна віднести до жанру казки, оскільки фантастичні елементи набувають у ньому сюжетотворчого значення.

Казкова модель чарівної подорожі накладається на сучасні реалії й розгортається за тим же принципом, що і у фольклорних творах, проте використовує актуальний для читача ХХІст. антураж. Для відтворення часопросторової організації чарівного потойбіччя авторка використовує метафору комп'ютера: *«Ти диви, як у комп'ютері! Відкриваєш спершу диск, тоді папку, тодіобраний документ. Тут же спочатку шафу, далі кладеш на коліна світлину...»* [2, 7].

Таким чином, можемо сказати, що тема кохання в сучасній українській дитячій / підлітковій літературі («Дівчина з міста» Олени Рижко, «Солоні поцілунки» Ольги Куприян тощо) відтворює елементи «любовного дискурсу», в якому комбінуються традиційні сюжетні моделі. Історія Софійчиного кохання, що втілює такі універсальні компоненти «любовного тексту», як захоплення, очікування, ототожнення себе з коханою людиною, ревності, співчуття, єднання, спогади, як своєрідний «текст Іншого» моделюється за допомогою наскрізної алюзійності та уведення «казкового» плану, паралельного дійсним подіям. Водночас твір Марини Павленко зберігає структурні компоненти казки як жанру (чарівні предмети; вхід у фантастичне потойбіччя; героїня, наділена здатністю мандрувати в часі), що наближують «дорослі» проблеми, представлені в тексті, до сприйняття юного читача.

Література

1. Льюїс К. С. ХронікиНарнії. Лев, Біла Відьма та шафа [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/324482>
- 2.Павленко М. Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.rulit.net/books/rusalonka-iz-7-v>
3. Перетята О. С. Творчість Зірки Мензатюк і українська дитяча література другої половини ХХ - початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Перетята Олеся Сергіївна. –Луганськ, 2012. – 232 с.